

Geliş : 31.10.2023
Revizyon : 02.11.2023
Kabul : 04.11.2023

□ İbrahim İpek

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

A Nowruz Tradition: 'Talan Sofrası' / Talañ Saçağı (The Case of Altıncan Hatun Novel)

Abstract

Human beings have always pursued hope and waited for the darkness to turn into light. In this direction, a new light, a new day always renewed his faith and gave him strength for the next step. Societies that lived on agriculture and animal husbandry waited for the weather and soil to warm up as a way of salvation after the harsh winter conditions, and they attached great importance to the day when these developments took place. As in many societies, Nevruz, which marks the arrival of spring, warming of the air and soil, developments that will lead to fertility, and the solstice, has a very important place in Turkmen Turks and has shown itself in many epics, literary works, and traditions. Nevruz, which we see in many Turkish epics and traditions, has been seen as a herald and a savior in Turkmen lands, where most of the land is desert, rainfall is low and water is of vital importance, and has had reflections on Turkmen life and culture in many ways. Nevruz was so important for Turkmen Turks that special rituals, meals, dances, clothing, etc. were performed for that day. Has been formed. Talañ Saçağı (Talan Table) tradition, which is held on Nevruz day and has a very important place in Turkmen culture, and according to the novel by Altıncan Hatun, is thought to have been made since the time of Oğuz Khan, is one of these rituals. Through this study, we will examine the Talañ Saçağı tradition, which is an example of social cooperation, as well as the celebration of the new day in the novel Altıncan Hatun, written in Turkmen Turkish.

Key words: Talañ Saçağı 'Talan Table', Nevruz, Nevruz Tradition, Altıncan Hatun Novel, Nevruz in Turkmens

Bir Nevruz Geleneği: 'Talan Sofrası' / Talañ Saçağı (Altıncan Hatun Romanı Örneği)

Öz

İnsanoğlu hep umudun peşinde koşmuş, karanlıkların aydınlığa dönmesini beklemiştir. Bu doğrultuda yeni bir ışık, yeni bir gün onun inancını hep tazelemiş, bir sonraki adım için kendisine güç vermiştir. Tarım ve hayvancılıkla geçinen toplumlar, sert kış şartlarından sonra havanın ve toprağın ısınmasını bir kurtuluş yolu gibi beklemiş, bu gelişmelerin olduğu güne büyük önem vermişlerdir. Birçok toplumda olduğu gibi baharın gelmesi, hava ve toprağın ısınması, berekete sebep olacak gelişmelerin yaşandığı, gün dönümünün olduğu nevruz Türkmen Türklerinde de çok önemli bir yere sahip olmuş, birçok destanda, edebî eserde, gelenekte kendisini göstermiştir. Birçok Türk destanı ve geleneğinde gördüğümüz nevruz, topraklarının büyük kısmının çöl olduğu, yağışın az olduğu ve suyun çok hayati öneme sahip olduğu Türkmen topraklarında bir müjdeleyici, bir kurtarıcı olarak görülmüş, birçok yönden Türkmen yaşayışına ve kültürüne yansımaları olmuştur. Nevruz Türkmen Türkleri için o kadar

önemli olmuş ki o gün için özel ritüeller, yemekler, danslar, giyim kuşam vs. oluşmuştur. Nevruz günü yapılan ve Türkmen kültüründe çok önemli bir yere sahip olan, Altınca Hatun romanına göre de Oğuz Han zamanından beri yapıldığı düşünülen Talañ Saçağı (Talan Sofrası) geleneği de bu ritüellerden birisidir. Biz bu çalışmamız vasıtasıyla Türkmen Türkçesi ile yazılmış Altınca Hatun romanında geçen yeni gün kutlanmasının yanında bir sosyal yardımlaşma örneği olan Talañ Saçağı geleneğini inceleyeceğiz.

Anahtar sözcükler: Talañ Saçağı 'Talan Sofrası', Nevruz, Nevruz Geleneği, Altınca Hatun Romani, Türkmenlerde Nevruz

Giriş

Miladi takvime göre 21 Mart günü kutlanan nevrüz, birçok milleti ve geleneği derinden etkilemiştir. Kelime anlamı olarak yeni gün anlamına gelmekte ve Türkmen Türkçesinde nevrüz olarak adlandırılmaktadır. Baharın başladığı gün olan nevrüze Türklerin verdiği adlandırmalar da bu güne ne kadar önem verdiklerinin bir göstergesidir. Türk dünyasının değişik bölgelerinde Yeni gün ile ilgili farklı adlandırmalara rastlamaktayız. Türk kültürünün zenginliğini gösteren bu adlandırmalardan bazılarını alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz: "Baba Marta", "Bahar Bayramı", "Baş-ay", "Baş bahar", "Bozkurt". "Cılgayak/Yılbaşı", "Çağan", "Diriliş", "Ergenekon", "Erkin kün/Kurtuluş günü", "Gündönümü", "İlkyaz Bayramı "Kurtuluş", "Mart dokuzu", "Mereke", "Mesir Bayramı", "Meyram", "Nevruz/ Novruz/ Noy-nuz", "Sultan Nevruz/Sultan Navruz/ Sultan Mevriz/ Nevruz-ı Sultani", "Teze il/ yeni yıl", "Ulustın ulu küni/Ulus küni", "Uyanış", "Yaz-başı Bayramı", "Yengikün", "Yeniden doğuş", "Yenigün", "Yeni hayat". "Yeni yıl", "Yılbaşı", "Yörük Bayramı", vs. (Durbilmez, 2007: 1).

Nevrüzün milletlerin yaşamlarında bu kadar etkili olmasının belli başlı sebepleri vardır. Bunlardan birincisi hava ve toprağın ısınmaya başladığı gün olmasıdır. Tarım ve hayvancılıkla geçinen ve sert bir kışın ardından bir nevi yeniden bir dirilişi simgeleyen bu gün, insanların da yeniden canlanmasına sebep olur. Türkmenistan Türkleri, "doksan dolup, yere yılı girende" (Üç aylık, yani doksan günlük kış mevsimi sona erdiğinde), sıcaklığın toprağa girerek tohumların dirilmesine sebep olduğunu düşündükleri bu günü "diriliş günü" olarak kabul etmektedirler (Nurmehmet, 1996: 77). Böylesine önemli olan bir günün yıllar boyu kutlanmasından sonra o milletin millî bir bayramına dönüşmesi ve gelecek nesillere aktarılması onu daha değerli kılmaktadır. Kaynağı, tarihin derinliklerine uzanan gelenek görenek bayramı olarak bilinen Nevruz, Türk halklarından Türkmenlerin de millî bayramıdır (Durdıyeva, 2000: 109).

Türklerin tarih boyunca kutladığı bir bayram olan nevrüze tarihî vesikalarda ve edebî eserlerde sıkça rastlamaktayız. Bu kaynaklardan bazıları; AbulKasım Firdevsi'nin Şahname, Kaşgarlı Mahmut'un Divân-ı Lügat'it Türk, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilik, Ömer Hayyam'ın Nevruzname, Hüca Ali Termizi'nin Nevruzname, Mevlana Lütü'nin Gül ve Nevruz (Racabov 2000: 146). Ebulgazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türk (Ebulgazi Bahadır 1925: 35-38) adlı eserleridir.

Nevruz Türklerde o kadar önemli olmuştur ki takvimlerin başlangıcı da bu günle başlamıştır. Türklerde bilinen en eski takvim 12 Hayvanlı Türk Takvimi'dir (Turan 1998: 92-93) Bu takvimde yılbaşı 21 Mart, yani Nevruz'dur (Genç 1997: 1-2). Türklerin kullandığı takvimlerden biri de Celali Takvim'dir. Takvim-i Celalî'de sene başı ve ilkbahar başlangıcı olan bu gün, Rumî Takvime göre 9 Mart'a denk gelmekte ve Nevruz olarak kabul edilmektedir (Tepekaya 2002: 600).

Tarihten bu yana ve günümüzde birçok Türk devletinin nevrüzü çok özel bir şekilde kutladığı bilinmektedir. Türkmenler de tıpkı geçmişteki ve günümüzdeki Türk devletleri gibi nevrüzü büyük şenliklerle kutlamaktadırlar. Türkmenistan'da Nevruz Bayramı, halk arasında Oğuz Bayramı olarak geçmektedir. Nevruz gecesi, Oğuz gecesi olarak adlandırılır, milli oyunlarla meşgul olan

Türkmen kızları da bu gecede türküler söyler (Geldiyev 2004: 418). Türkmenlerde uzun süre "Çarva Novruz"u (Göçebe Nevruz'u) olarak kabul edilen Nevruz Bayramı, 21 Mart'ta kutlanan yeni yıl bayramıdır (Durdıyeva, 2000: 105).

Türkmenler bugün nevruzu kutlarken özel yemekler ve tatlılar yapar, en özel kıyafetlerini giyer, Türkmen kültüründe önemli yere sahip olan danslarını icra ederler. Türkmenlerin nevruzda yaptığı en özel yemeklerden birisi semenidir. Birkaç aile birleşip büyük bir kazanda buğday özüne, un, su ve şeker ekleyerek hazırlarlar. Bir gün önceden pişirmeye başlanan semeni 21 Mart sabahına hazırlanır. Tuz katılmadan pişirilen ve yegâne Nevruz tatlısı olan Semeni aşı komşulara ve "Boncukatti" oynamaya gelenlere ikram edilir (Durdıyeva, 2000: 127).

Aslında bugünkü nevruz kutlamalarından pek farklı olmasa ve bazılarını içinde barındırsa da biz bu çalışmamızda günümüzdeki Türkmenistan'da kutlanan nevruz geleneklerinin dışında bir geleneği, Talañ Saçağı 'Talan Sofrası' geleneğini, Altıncan Hatun romanında işlenenler üzerinden değerlendireceğiz.

Altıncan Hatun Romanında Geçen Talañ Saçağı Örnekleri

Osman Ödäyew tarafından yazılan, Selçukluların kuruluş ve yükselişini Selçuklu Devletinin kurucusu Tuğrul Bey ve onun eşi Altıncan Hatun merkezinde anlatan Altıncan Hatun romanında geçen Türkmen geleneklerinden biri, Talañ Saçağı geleneği romanın iki ayrı bölümünde detaylı olarak anlatılmıştır.

Romanda günümüzdeki birçok nevruz âdetini, bugünkü isimleriyle olmasa da yaşatıldığını görmekteyiz. Romanın ikinci cildinin on altıncı bölümü ve üçüncü cildinin yirmi ikinci bölümlerinde Talañ Saçağı geleneği detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Romanda geçen Talañ Saçağı kutlamaları şu şekildedir:

Romanın yazarı Osman Ödäyew, Talañ Saçağı geleneğini şu şekilde açıklamaktadır:

"İnsan daima kendi payına düşeni az görür, başkalarınınkini kendisinininkinden daha fazla diye düşünür. Tüm insanlara özgü olan bu huy, aynı şekilde hükümdarlığa da yansıyan bir huydu. Hükümdarlık sadece insanların toplum ilişkilerine değil, aynı zamanda onların özelliklerine de değer verir. İstekler, niyetler, hayaller ve duygular hükümdarlık ilişkilerinde belli olur, onun talihine iyi ya da kötü taraflardan tesir eder. Eski Oğuzlar bu gerçeğe çok önem verip insanların içindeki niyetlerin, karakterlerin toplumun yaşayışına yaptığı etkinin önünü almak için talan sofrası diye bir gelenek bulmuşlardı. Yılın belli bir gününde han önceden ilan ederek kendi evini insanların hizmetine açardı. İnsanlar o evden alabilecekleri her şeyi alabilirlerdi. Aslında her seferinde yapılan talan sofrasından sonra insanlara öncekinden daha rahat, hana ise öncekinden fazla hâkimiyet sunan bir hayat gelmekteydi. Çünkü insanların "Bana az geldi, bana az geldi." diye vuran yüreği hanın eşyalarıyla giderildikten sonra sakinleşirdi. Allah hükümdarlara verir, hükümdar da insanlara. Böylece Allah'ın vermediğini insanlar hükümdardan alırlardı. Yüreklere ferahlar, duyguları sakinleşirdi."

Yazarın açıklamalarına baktığımızda Talañ Saçağı geleneğini sadece bir nevruz kutlaması olmadığı, onun bir sosyal dayanışma olduğu daha net bir şekilde görülmektedir.

Nevruz günü devletin sultanı sarayını halka açacağını, onlara ziyafet vereceğini ilan eder. Sultanın ziyafet vermesi normal bir hareket olsa da sarayını halka açıp sarayın içindekilerinin halk tarafından yağmalanmasına müsaade etmesi biraz garip bir davranıştır. Ancak bunun mantıklı bir açıklaması da vardır. Sultan bir önceki nevruzdan bu yana elde ettiklerini durumu kendisinden daha kötü olan insanlarla paylaşır. Bu hareketin uygulanış olarak olmasa da niyet olarak İslamiyet'teki zekât ibadetine de benzediğini söyleyebiliriz. Bu düşünce romanda şu şekilde anlatılmaktadır:

"Aslında Sultan Tuğrul talan sofrasından dolayı "Eşim Altıncañ üzölür!" diye düşünerek bir yıl içinde yapılan işleri bir seferde saydırdı. Bakıldığında bir yıl içinde birçok iş yapılmıştı.

Tuğrul Bey çok güçlü bölgelerin, vilayetlerin, şehirlerin, kentlerin ve kalelerin Selçuklu Devletine tabi olduğunu, böylelikle hazinede kaç bin dinarın, dirhem olduğunu söyleyip şükretti. Böyle bir şey sadece yüce Allah nasip ettiğinde olurdu.

Bey: "Eğer talan sofrası âdetini yerine getirmezsek Allah bize böyle bir cömertlik etmezdi." diye vurguladı. Bu fikir Altıncañ'a da mantıklı geldi."

Sosyal bir dayanışma örneğinin yanında Tuğrul Bey ve Altıncañ Hatun Oğuz Han'dan kendilerine miras kaldığını düşündükleri Talañ Saçağı geleneğini uygulayarak halkın güvenini aldıklarını, onlarla karşılıklı olarak birbirlerini anladıklarını, bu vesileyle iktidarlarını daha da güçlendirdiklerini düşünmektedirler:

"Talan sofrası Oğuzlarda halk ile hanlığın birbirlerini anladığının, inandığının alameti, geleneği olmuştu. Tuğrul Bey bu âdeti dolu dolu yerine getiriyordu. İnsanların sultandan kendi paylarını almak isteği yerine geldikten sonra hükümdarlığın öncekinden daha güçlü olacağını çok iyi biliyordu. Bunun için her seferinde talan sofrasına kendi ülkesini daha da güçlendirmek için çok iyi hazırlanıyordu. Altıncañ bu işle Tuğrul'dan çok daha fazla ilgileniyordu. Altıncañ da Tuğrul gibi insanlara yardım etmekten sonsuz keyif alıyordu. Bir şeyler verip onun yerine çok önemli bir şey, güven almak çok karlı bir ticaret değil miydi? Yün verip ipeğe sahip olmak akıllılığın göstergesiydi."

Talañ Saçağı devletin sultanı ve eşi için bir şükür kaynağı da olmaktadır. Sultan ve eşi, sahip olduklarını fakir halkla paylaştıklarında daha fazla mala sahip olacaklarını düşünmekte, mallarını başkalarıyla paylaştıklarından dolayı üzülmemektedirler. Bu düşünce romanda şu şekilde anlatılmıştır:

"Tan vakti Tuğrul Bey, Altıncañ'a seslendi:

Altıncañ, yeni yıl hayırlı olsun! Allah sana sağlık ve başarı versin!

Ağzınızdan çıkanı Allah işitsin beyim! Allah size uzun ömürler versin!

Eğer yanılmıyorsam senin bu yılki altın ve gümüşlerin, eşyaların önceki yıllara göre daha fazla oldu.

Geçen yıl iki sandıktı. Her sandıkta kırk kiloya yakın eşyam vardı. Allah'a şükür bu yıl sadece hediye gelen altın, gümüş ve eşyalarım o sandığı doldurdu.

Üzölüyor musun? diye Tuğrul Bey kahkahalar attı.

Doğrusunu söylersem üzülmeden duramıyorum.

İnşallah Allah yine birini iki eder.

İnşallah öyle olur!

Karı koca her yılın nevrzunda yaptıkları gibi evlerindeki eşyaları bir bir gözden geçirmeye başladılar. İlk olarak da mutfaktan başladılar."

Romanda Talañ Saçağı kutlamalarının yapılacağı halka tellallar tarafından duyurulmaktadır. Kutlamanın yapılacağı ve verilecek ziyafet öncesinde de büyük hazırlıklar yapılmaktadır:

"Öğleden gece yarısına kadar devam edecek kutlamalar için hazırlık yapılıyordu. Kasaplar hayvanların derisini yüzmeğe gece yarısı başlamışlardı.

Yüzden fazla kasap yetişebildikleri öküzleri, koyunları yüzüp aşçılara veriyorlardı. Kavurma, kebab pişiren, farklı farklı et yemekleri yapan ustalar vardı. Ustaların emrinde bine yakın adam çalışıyordu. Onlar bugün sultanın vereceği ziyafete gelecek misafirlerin güzelce yiyip içmesi için çeşitli yemekler yapmakla meşguldüler.

Bugünkü ziyafete üç binden fazla misafir gelecekti. Bunun haricinde başka altı şehirde de ziyafet verilmesi için hazırlıklar görülüyordu.

Bugün tüm Rey şehri kutlama yapıyordu. Tellallar sokak sokak dolanıp bugün Sultan Tuğrul'un talan sofrası kutlaması, yani rızık kutlaması yapacağını, bu kutlamalara uzak yerlerden misafirlerin geldiğini, hiç kimsenin de bu kutlamalardan mahrum kalmaması gerektiğini duyuruyorlardı."

Günümüzde yapılan kutlamalarda insanların en güzel kıyafetlerini giymesi gibi romanda da başta Tuğrul Bey ve Altıncan Hatun olmak üzere insanların en güzel kıyafetlerini giydiğini görmekteyiz:

"Tuğrul Bey'in kıyafeti bembeyazdı. Altıncan Hatun'un elbisesi ise koyu kırmızıydı. Tuğrul Bey'in beyaz, Altıncan Hatun'un kırmızı elbisesi onlara çok yakışmıştı. İnsanın baktıkça bakası geliyordu."

Romanda Talañ Saçağı geleneği kapsamında verilen ziyafetten önce ve sonra Tuğrul Bey'in halkına bir konuşma yaptığı, bu konuşma kapsamında Allah'a şükretmeleri gerektiği vurgulanmaktadır:

"Kardeşler, kutlamaya uzaktan gelen misafirler! Hoş geldiniz! Bugün Hicrî ayın yıldızını gördük. Yeni yıl! Yeni yılda herkes geçen nevruzdan beri yaptığı işleri Allah'ın terazisine koymalı. "Geçen nevruzdan bugüne kadar ne kadar sevap işledim?" İşte, bu soruyu herkes ilk önce kendisine, sonra eşine, çocuklarına, emrinde çalışanlara sormalı. Biz geçen kurultayımızda vezirlerle toplanıp devletimizin yaptığı güzel işleri gözden geçirdik. Kardeşler, geçen nevruzdan beri yaptığımız güzel işler az değildir. O yaptığınız işleri tek tek sayıp, yemeği karıştırıp durmayın. Bugün sofranın başında yabancı yok. Hepsi Selçuklu Devletinin kalkınması için gayretle çalışan kardeşlerimiz. Burada oturanlar ülkemizin gerçekleştirdiği işlere doğrudan katkı veren, öncülük eden kişiler. Burada oturan kişiler önceki yıl çok çok sevap kazanan insanlar. Burada oturan kişiler Selçuklu Devletinin kalkınması için gerekirse tatlı canından geçmeye hazır insanlar! Ağzımızın birliği, güzel bir maksadın uğrunda işlerimiz Allah'ın dergâhında kendisine dua buluyor. Bizim ilk maksadımız gâvurlara tövbe ettirmek, onları Müslüman yapmak, kendi aramızdaki halka zulmeden kişileri durdurmak. Böylece Allah'ın verdiği üç günlük ömürde halkın rahat, güçlü ve refah içinde yaşamasını sağlamak. Her yerde bizim bu amaçlarımızı takdir ediyorlar. Bizim yaptığımız işlerde burada oturanların payı var. Önümüzdeki yıl daha faziletli, bereketli olsun. Şimdi genel danışman Kur'an okusun, sonra da yemeğe başlayalım."

"Kardeşler! Nevruza, yeni güne ulaştık. Allah bizi daima bahşediciliğiyle çok çok nevruzlara ulaştırsın! Allah rızıkımızı artırsın. Ben, yüce Allah'ın yeryüzündeki vekilimim. Allah'ın cömertliğiyle verdiği nimetleri size paylaşmak benim görevim. Elbette, Tanrı'nın verdiği doyumluk, kulunun verdiği tadımlık. Allah sizi doyurmakta çok cömert olsun! Bizim her birimiz yüce Allah'ın bize yardım ettiğine inanırız. -Tuğrul Bey sözüne biraz ara verdi- Ey kardeşler, haydi söyleyin, yüce Allah bir yıl içinde verdiği nimetleri, zenginlikleri vermeseydi siz bunlara ulaşabilir miydiniz?"

Selçuklular hep bir ağızdan cevap verdiler:

Ulaşamazdık!

Size rızık verdi mi?

Rızık verdi, Allah bizi lütuflandırdı.

Haksız olduğumuzda üstümüze düşman gönderip her şeyimizi felakete sürükleyebilir miydi?

Sürükleyebilirdi!

Sürükledi mi?

Hayır, sürüklemedi. Bizi lütuflandırdı.

Evimizdeki eşyalarımızı soysuz bir hırsız çalabilir miydi?

Çalabilirdi!

Çaldı mı?

Çalmadı. Allah bizi korudu.

Sel felaketi evimizi önüne katıp götürebilir miydi?

Götürebilirdi.

Sel geldi mi?

Yok, Allah bizi korudu.

Yer sallanıp evlerimizi yıkıp bize felaket getirebilir miydi?

Getirebilirdi.

Yer sarsıldı mı?

Yok, yer sarsılmadı. Allah bizi korudu.

Bir kıvılcım ile evimiz yanıp bir anda küle dönebilir miydi?

Dönebilirdi.

Yangın oldu mu?

Yangın olmadı, Allah bizi korudu.

Benim aziz halkım. Ülkenin tüm günahı ve sevabı padişahın boynundadır. Ülkede halkın yaptığı her bir şeyin hesabı mahşer günü padişahın sorulacaktır. Yurdun rızkı padişahındır. Yurdun bereketi padişahındır. Oğuz Han doğru söylemiş: "Allah hangi halkı lütuflandıracak olursa onlara iyi bir padişah verir. Rızıkları artar, ürünleri artar, hayvanları çoğalır. Siz kendiniz görüyorsunuz. Ben kendi halkımın refah içinde yaşaması için, işlerinin bereketlenmesi için, İslam dünyasının genişlemesi için yaşıyorum. Kendim için değil, sizin mutluluğunuz için yaşıyorum, kardeşlerim. Siz mutlu olursanız bu benim mutluluğum olur. Ben sizin çok iyi şartlarda yaşamanızı istiyorum, kardeşlerim!"

Selçuklu Devletinin hükümdarı Tuğrul Bey, Talañ Saçağı geleneğine başlama iznini eşi Altıncan Hatun'un vermesini ister ve böylece kadına da ne kadar değer verdiğini gösterir. Ayrıca Talañ Saçağı geleneği icra edilirken yaşanması muhtemel izdihamlar ve kavgalar için de muhafızlar görevlendirilmiştir. Talañ Saçağı dolaylı olarak devletin ne işe yaradığını, halk için ne kadar önemli bir güven aracı olduğunu da göstermektedir:

"Talan sofrası kutlamasını yapmak sadece benim değil; eşim, yardımcım Altıncan Hatun'un da düşüncesidir. Törene başlama iznini Altıncan Hatun versin!

Altıncan Hatun ayağa kalktı, insanlara bakıp hafifçe baş eğerek onlara tazimde bulundu:

Her bir insanda üç tane mukaddes vardır. Onların birincisi Allah'tır. İkincisi onun dünyaya gelmesine sebep olan anne babadır. Üçüncüsü ise yurdun padişahıdır. İnsanın nasıl bir insan olduğu şu üç kutsala verdiği değere göre belli olur. Şu üç kutsala sığınan, kadir kıymet veren hiçbir zaman zorda kalmaz. Muhammed Tuğrul Bey büyük padişah, Allah onu nazarlardan saklasın! Bu büyük padişaha sığınan lütuflandırılır, talih bulur. Bizim bahtımız, rızkımız padişahımıza verdiğimiz değerdedir.

Selçuklular Altıncan Hatun'un sözlerine katıldılar:

Büyük Muhammed Tuğrul Bey'e selam olsun!

Büyük Muhammed Tuğrul Bey'e selamet olsun!

Büyük Muhammed Tuğrul Bey'e hayırlı olsun!

Bu dua üç kez tekrarlandı.

Altıncan:

Razı mısınız? dedi.

Tuğrul Bey:

Razıyız, başlayın! dedi.

Karı koca önlü arkalı yürüdüler.

Tuğrul Bey veziri Ebul Kasım Buyanî ve Bektaş Rudbarî'ya döndü:

Tan vaktine kadar nöbetçiler yerlerinden ayrılmasın. Hiçbir türlü sıkıntı olmasın!

Genel asayişten sorumlu Bekdaş her şeyin günlük gülistanlık olacağını söyledi. Vezir Ebul Kasım Buyanî:

Rahatça dinlenin! Bu yıl geçen yılki olaylara izin vermeyiz, deyip Bekdaş'ın sözlerine katıldı. Onların yanlarında sadece yardımcıları vardı.

Geçen yılki talan sofrasında iki emir bir eşya üzerine tartışıp birbirlerine kılıç çekmişti. Onlardan birisi vefat etmiş, diğeri de ağır yaralanmıştı. Birbirlerine yaklaşan adamlar ve kadınlar çoktu. Sadece insanlar değil, nereden geldiği bilinmeyen yirmi otuz köpek ve birçok kedi de sabaha kadar paylarına düşeni almayı beklediler.

Herkes bir şeyler almak için işe koyuldu. İlk alan eşyanın sahibiydi. Bir müddet sonra kargaşada nezaket ortadan kalktı.

İnsan insanın üstüne çıkıyordu. Herkes bir şeyler almak, hem de çok almak istiyordu. Alınan şeyler hem gerekli hem de gereksiz şeylerdi. İnsanın yaratılışı böyle. Tam da bu yüzden devletler kurulmuştu. Devlet görevlileri insanların mal mülk için birbirlerini öldürmelerini engelliyordu. Devlet kanun çıkartır, insanlar da o kanunlara göre yaşardı. Devlet, boyunduruk demektir.

Tuğrul Bey nevruda o boyunduruğu durduruyordu. Böylece devlet olmasa yaşamın ne kadar zor olacağını gözler önüne seriyordu."

Talañ Saçağı geleneği uygulanırken izdiham yaşanması ve bazen cinayetlerle sonuçlanmasının farkında olan Tuğrul Bey, yine de atalarından kalan bu geleneği aynı şekilde yaşatmak istemekte, gelenekleri konusunda ne kadar muhafazakâr olduğunu göstermektedir. Altıncan Hatun da geleneğin değiştirilmeden uygulanması konusunda hassastır:

"Aslında herkese mallardan bir pay verilse kavga gürültü olmazdı. Ancak Tuğrul Bey, Oğuz Han'dan bugüne kadar gelen bu âdete yenilik, farklılık getirmek istemiyordu."

"Altıncan'ı oturduğu yerden Kabil'i arıyordu. Sultanın yerinden kalkıp baş vezir ile konuşmasından faydalanıp Kabil'in yanına gitti:

Eşin gelmedi mi?

Eşim senin odanı kimseye bırakmadı, sabahtan beri içinde duruyor. Başta niyeti senin iki odanı da sahiplenmekti ama öyle olmadı. Senin yardımcı kızların, vezirlerinin eşleri çoktan birçok şey aralarında paylaşmışlardı zaten. Bu eşyaların götürülmesi için sultanın iznini bekliyorlardı.

Altıncan Kabil'in bu sözüne şaşırıldı:

Önceden paylaşılırsa o zaman adet yerine gelmez, eşitlik olmaz ki!

O eşitlik de neymiş?

Talan sofrası kutlamasında her kişi talan evine aynı anda adım atmalı. Önceden eşyalar paylaşılırsa adet yerine gelmez.

"Vah, vah görüyor musun benim yaptığımı?" Kabil'in keyfi kaçtı. "Ah, ah benim dilimi kesmeli!"

Fedailer hemen Altınca Hatun'un emrini yerine getirdiler, onun haremındaki kadınları zorla dışarı çıkardılar, talan sofrasının başına getirdiler."

Romanda paylaşmanın ne kadar önemli olduğu Talañ Saçağı âdeti üzerinden defalarca vurgulanmaktadır. Romanın ikinci cildinin on altıncı bölümündeki Talañ Saçağı kutlamasında Tuğrul Bey ve Altınca bu geleneğin mallarını temizlediğini, çoğalmasına vesile olduğunu vurgularken romanın üçüncü cildinin yirmi ikinci bölümünde geleneğin düzgün bir şekilde yerine getirilmemesinin nelere sebep olduğu vurgulanmıştır:

"Geçen yılki talan sofrasında Altınca Hatun Rey'de en çok beğenilen elbiseleri, mücevherleri Bağdat'taki, Vasıt'taki sarayında saklamıştı. Demek ki yüce yaratan Altınca'nın bu hırsızvarî hareketini sevmemişti. Bunun için de onun sakladığı eşyaları Arslan Besasruî talan etmişti. Şimdi talan sofrasında o eşyalardan hiçbiri yoktu. O zenginlikler Selçukluların düşmanlarına geçmişti. Altınca ise o eşyaların en yakın adamlarına gitmesini, onların bunları beğenmesini isterdi.

İyilik bulmak için helal bir şekilde saklamak gerekirdi. Nevruz günü yeni bir hayata başlamak lazımdı. Yeni bir hayata temizlik, helallikle başlamak lazımdı."

Talañ Saçağı kutlamalarında ziyafet ve mal paylaşımı dışında türküler de söylenmekte, insanlar gönüllerince eğlenmektedirler:

"Sarayın sazendeleri saz çalıyor, sazla birlikte türküler söyleniyordu. Tuğrul Bey'in sakisi ve çeşnicibaşısı bir yerde duramıyor, sofraya sürekli bir şeyler getiriyorlardı. Sofranın neresinde yemek ya da içecek azalsa hizmetkârlar derhal yerini dolduruyorlardı.

Yeme içme işi uzadı. Türkücüler güzel güzel türkü söylediler. Selçuklu beylerinin genelde sofrada söyledikleri türkü söylenmeye başladı. Bu türküyü türkücü Seherhız Burgan söylüyordu:

Kaz, Kurt dağdan taş yuvarladı,

Salur Kazan hemen koşup tuttu,

İt, köpek onu görüp havladı,

Alplar, beyler gördünüz mü Kazan gibisini?

Sofra başında oturan misafirler türkünün son dizesini tekrarlayıp yanında oturana dönüp baktılar. Misafirler böyle bir adam görmediklerini söyleyip başlarını salladılar, bağıştılar:

Kazan gibi alp olmaz!

Türkücü türküsünü söylemeye devam etti:

Biz kazana kırk bir atın eti koyuldu,

O, kazanı sağ eli ile kaldırdı,

Sağ eli ile halka paylaştırdı,

Alplar, beyler gördünüz mü Kazan gibisini?

Misafirler yine önceki hareketlerini tekrarladılar, başlarını sallayıp yanlarında oturanlara baktılar. Herkes Kazan gibi er kişiyi görmediklerini tekrarladı:

Kazan gibi alp olmaz!

Seherhız Burgan coştukça coşup söylüyordu:

Otuz, kırk bin asker ile Kazan varıp,

İt, köpeği kendi kırıp,

Birçoğu kurtuldular çok yalvarıp,

Alplar, beyler gördünüz mü Kazan gibisini?

Kutlamaya gelen üç binden fazla misafirin hepsi türküye eşlik ettiler. Sadece misafirler değil, vezirler de türküye eşlik ediyorlardı. Bu türküye Tuğrul Bey ile Altıncan Hatun da eşlik etti.

Kazan gibi alp olmaz! deyip Sultan Tuğrul'un da türküye eşlik etmesi, üç binden fazla misafirin, binden fazla hizmetkarın seslerini zorlamasına sebep oldu.

Seherhız Burgan'ın yanına Tuğrul Bey'in veziri Yusuf Bezirganî gitti. O, türküyü kendisinin söyleyeceğini bildirip misafirleri selamladı. Sonra da türküyü kaldığı yerden söylemeye başladı:

Alpler alpi Kazan Bey'den icazet alan,

Mesut ile Şahmelik'i alt eden,

Horasan'da, İran'da devlet kuran,

Alplar, beyler gördünüz mü Tuğrul gibi?

Misafirler istemsizce yerlerinden kalktılar, birbirlerine sevinçle bakıp sesleri yettiğince bağırıldılar:

Tuğrul gibi alp olmaz!

Tuğrul gibi alp olmaz!

Yusuf Bezirganî yine devam etti:

O, Selçuk Bey'den eğitim alan, Allah tarafından kabine fazilet koyulan, Dervezata Şahlığını kurup yedi iklim padişah olan, koyun ile kurda bir yalaktan su içiren Tuğrul Bey'den başka sultan var mı? diye sordu.

Misafirler yine bir olup Tuğrul gibi başka şahın olmadığını, olamayacağını, Allah'ın Tuğrul Bey'i tüm Müslümanlara mutluluk için gönderdiğini tekrarladılar.

Yusuf Bezirganî'nin coşkulu türküsünden sonra raks edilmeye başlandı.”

Sonuç

Sonuç olarak Altıncan Hatun romanında geçen Talañ Saçığı geleneği, insanların nevruzu en güzel kıyafetlerini giyip dans ederek, yemekler yiyerek kutladığı; devletin başındaki sultanın insanlara yardım ederek onların güvenini kazandığını düşündüğü ama en önemlisi bir sosyal dayanışma örneği olan bir gelenektir. Altıncan Hatun romanında geçen Talañ Saçığı geleneği bugün bu şekilde Türkmenistan'da yaşatılmamaktadır. Yazar romanda geleneğin Oğuz Han'dan miras kaldığını belirtmekte ancak gerek Oğuz Kağan destanı gerekse diğer Türkmen destanlarında böyle bir geleneğe rastlanılmamıştır. Muhtemelen yazar bu geleneği ya kendisi kurgulamış ya da sözlü olarak Türkmen anlatılarından öğrenmiştir. Durum böyle olsa da Türkmenler için çok önemli olan nevrüz vasıtasıyla yazar böyle bir geleneği Oğuz Kağan ve Selçuklular üzerinden anlatarak okuyucuyla paylaşmaya, nevrüz geleneğini daha coşkulu bir şekilde yaşatmaya teşvik etmektedir. İcra edilmesi pek de mümkün olmayan bu geleneğin Türkmen insanını sosyal dayanışma anlamında daha güçlü hale getirme niyeti vardır yazarın.

Kaynaklar

Durbilmez, B. (2007). "Türk Kültüründe Yenigün/Nevruz Bayramı", Türk Dünyası-Kültür-Sanat-Bilim-Haber ve Araştırma Dergisi, sayı 2,9: 29-34.

Durdiyeva, A. (2000). "Türkmen Halk Edebiyatında Nevruz İzleri, Türk Dünyasında Nevruz, III. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri", AKMB Yay. Ankara.

- Geldiyev, G. (2004). "Türkmenistan'da Nevruz", Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi, 409-419.
- Genç, R. (1997). "Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz", Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Sayı 12: 1-9.
- Nurmemmet, A. (1996). "Türkmenlerde Renkler Dünyası ve Nevruz", Nevruz ve Renkler, (Hzl. Sadık Tural-Filiz Kılıç), Ankara.
- Ödäyew, O. (2012). "Altıncan Hatun", Aşkabat: Türkmen Döwlet Neşirýat Gullugy.
- Racabov, N. (2000). "Nevruz Asya Halklarının Ezeli Bayramı (Özbekistan Örneğinde Nevruz)", Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, 145-157.
- Tepekaya, M. (2002). "Türk Kültüründe ve Tarihinde Nevruz", Türkler, C. 3: 600-610.
- Turan, M. (1998). "Tarihi Kaynaklar Işığında Nevruz'un Menşei Meselesi", Milli Folklor V (37): 90-104.